

ПРАКСЕОЛОГІЧНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВ'ЯЗАННЯ ПРОБЛЕМИ ТВОРЧОГО САМОВИРАЖЕННЯ ШКОЛЯРІВ У СВІТОВИХ МУЗИЧНО-МЕТОДИЧНИХ ІДЕЯХ КІНЦЯ ХХ–ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

Наталя Сегеда

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

Анотація:

У статті узагальнено методики творчого самовираження учнів засобами музичного мистецтва, що були запропоновані музикантами різних країн наприкінці ХХ–на початку ХХІ століття. Проаналізувавши ці методики, автор статті виявив тенденції розвитку музичної освіти школярів в означений період: обов'язкове цілеспрямоване керівництво музично-творчим розвитком вихованців; організація занять, що забезпечують самовираження учня без втручання у цей процес учителя; недопущення маніпуляції творчими фантазіями учня або їх обмеження; забезпечення процесу конструювання учнем музичних п'єс за допомогою сучасних технічних засобів; використання музики в повсякденному житті, уживання в музику, навчання музики з раннього віку, синтез музичної та інших видів естетичної діяльності, відмова від урочної форми занять, поєднання різних видів музичної діяльності та творчості, орієнтації на всебічний розвиток особистості.

Ключові слова:

сучасні концепції музичного розвитку школяра, творче самовираження учнів, музичне сприймання, музична діяльність.

Аннотація:

Сегеда Наталья. Праксеологические тенденции в решении проблемы творческого самопроявления школьников в мировых музыкально-методических идеях конца ХХ–начала ХХІ века.

В статье обобщены методики творческого самовыражения учеников средствами музыкального искусства, предложенные музыкантами разных стран в конце ХХ–начале ХХІ века. Проанализированы эти методики, автор статьи определил тенденции развития музыкального образования школьников в указанный период: обязательное целенаправленное руководство музыкально-творческим развитием воспитанников; организация занятий, обеспечивающая самопроявление ученика без вмешательства учителя; недопустимость манипулирования творческими фантазиями ученика либо ограничения их; обеспечение процесса конструирования учеником музыкальных пьес современными техническими средствами; включение музыки в ежедневную жизнедеятельность, вживание в музыку; обучение музыке с раннего возраста; синтез музыкальной и других видов эстетической деятельности; отказ от урочной формы занятий; ориентация на всестороннее развитие личности.

Ключевые слова:

современные концепции музыкального развития школьника, творческое самовыражение учеников, музыкальное восприятие, музыкальная деятельность.

Resume:

Segeda Natalya. Praxiologic trends in solving of the problem of schoolchildren's creative self-expression in the world music and teaching ideas of late 20th – early 21st century.

The article has summarized a number of techniques of schoolchildren's creative self-expression by means of the art of music which were offered by the musicians of different countries at the end of the 20th – early 21st century. As a result of the analysis of the given techniques the author determined the tendencies of schoolchildren's music education development in the stated period: compulsory purposeful guidance for musical and creative development of children; organization of classes ensuring the schoolchild's self-expression without the intervention of the teacher; no manipulation or restriction of the schoolchild's creative imagination; ensuring of the process of design of musical plays by the schoolchild with the help of modern technical means; inclusion of music in everyday life, growing accustomed to music; music education from an early age; the synthesis of musical and other kinds of aesthetic activities; rejection of lessons; focusing on the full development of the individual.

Key words:

concepts of the schoolchild's musical development, schoolchildren's creative self-expression, musical perception, musical activity.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Художньо-творче самовираження школяра у вітчизняних сучасних програмах із мистецтва (О. Лобова, Л. Масол, О. Ростовський, Б. Фільд та ін.) є одним із завдань естетичного розвитку школярів. Але, незважаючи на соціокультурні акценти щодо творчого самовираження засобами мистецтва на конвенційному [4] і на практичному рівнях, сучасному науково-методичному знанню для забезпечення окреслених процесів на уроках мистецтва бракує систематизації тенденцій світового досвіду, що зумовлює обмеженість усталених методик традиційною орієнтацією музичного навчання на пасивне сприйняття музичного мистецтва.

Аналіз останніх досліджень. Проблема творчого самовираження школярів на уроці музики в багатьох країнах світу набула актуальності наприкінці минулого століття.

Аналіз сучасних досліджень у галузі порівняльної педагогіки музичного мистецтва (А. Вільчковська, Н. Корихалова, Г. Ніколаї, Р. Полухін, І. Сташевська, С. Уланова та ін.) свідчить про те, що в окремих європейських державах (Німеччина, Польща, Словачія, Китай, частково Франція) основні наукові інтереси сконцентровані на поглибленому вивченні питання розвитку особистості засобами мистецтва. Незважаючи на наявність ґрунтового наукового доробку в галузі музично-педагогічної компаративістики, залишається недостатньо висвітленим позитивний досвід музикантів-методистів у контексті панорамного уявлення тих тенденцій, що зародилися наприкінці минулого століття і сьогодні починають виходити на визначальні позиції у світовій музичній педагогіці, залишаючися поза практичним інтересом

вітчизняної музично-педагогічної спільноти. Отже, метою статті є узагальнення концепцій музичного розвитку школяра у світовій музично-педагогічній думці кінця ХХ–початку ХХІ ст. та визначення їх праксеологічних тенденцій.

Виклад основного матеріалу. Наприкінці минулого століття відомий американський педагог Е. Сайклер висловив припущення, що провідною тенденцією в музичній педагогіці ХХ століття є творче музикування як метод виховання. У 90-ті роки ХХ століття учасники ІХ конференції ІСМЕ були однаковими в тому, що музична творчість надає багато можливостей для передачі думок і почуттів, пов'язаних із навколишнім світом. Водночас, для вітчизняної музично-педагогічної спільноти, зокрема представників шкільної загальної музичної освіти, означена важлива світова подія та її визначальні концепти залишилися поза інформаційним полем. Самовираження школярів на уроці музики без втручання вчителя та його безпосереднього керівництва, використання всіх можливих сучасних музично-технічних засобів – ці дві тенденції характерні для англійської педагогіки трьох останніх століть (Ф. Єлліс, У. Томкінс). На вдосконалення методів навчання імпровізації (вокальної, інструментальної, індивідуальної, групової), як найбільш природного засобу творчого самовираження школярів, спрямована музично-педагогічна діяльність Д. Кручі (Ізраїль), Т. Ойенс (Голландія), Я. Валлгрєн (Швеція), А. де Квадрос (Австралія), М. Лоус (Фінляндія).

Пол Леман (США) наголошує на тому, що для розв'язання порушеної проблеми необхідно виконати три умови:

І. Необхідно чітко визначити цілі музичного виховання. На думку дослідника, учитель має прагнути до того, щоб діти:

– училися співати і грати на одному музичному інструменті (як мінімум);

– училися створювати елементарну музику та імпровізувати;

– отримували необхідні музичні знання й могли, спираючись на них, висловлювати власні погляди на музику;

– ознайомилися з широким колом музичних явищ;

– училися оцінювати музичні твори, зважаючи на критичне сприйняття й аналіз музики, а не на штучно створені стереотипи та забобони;

– удосконалювали власне особисте ставлення до музики;

– продовжували розвивати музичні здібності самостійно, без допомоги педагогів.

ІІ. Слід розробити більш досконалі методи оцінювання результатів музично-освітньої роботи. Для виконання цієї умови необхідно, на думку П. Лемана, удосконалити навчальні

програми та наукові дослідження, спрямовані на формування вмінь і навичок, які у своїй цілісності можуть викликати естетичні переживання. Останні проявляються у творчому імпульсі дитини, хвилюванні, любові до музики.

ІІІ. Потрібно використовувати з більшою ефективністю технічні засоби навчання. Комп'ютери та синтезатори вже стали невіддільними складниками сучасної музичної культури. Вони назавжди змінили характер музичного життя й зумовили глибокі зміни у формах масового музикування. Отже, програми музичного виховання мають орієнтуватися на сучасну музику, сучасні засоби комунікації, сучасну техніку.

Томас Четберн (Великобританія) стверджує, що проблема творчого самовираження школярів засобами музичного мистецтва пов'язана деякою мірою з обмеженням засобів, які використовуються у традиційній тональній системі, а також із пасивним, а не активним навчанням музики. Розв'язанню окресленої проблеми може сприяти віра вчителя у творчі можливості учня й осучаснення системи музичного виховання. На переконання Т. Четберна, останнє має на меті створення умов для творчого самовираження школярів, що передбачає використання в цьому процесі:

– сучасної серйозної музики та музики народів світу;

– засобів музичної виразності, створених останніми досягненнями техніки;

– прийомів композиції і виконавства, які виходять за межі багатовікової традиції.

Результати дослідження І. Сташевської підтверджують, що в музичній педагогіці Німеччини людину та її музичну практику визнано відправним і цільовим пунктом організації музичного навчання [3]. Музичне виховання в Німеччині є засобом різнобічного виховання особистості з раннього віку: воно впливає на духовний, емоційний, інтелектуальний і загальний фізичний розвиток; сприяє формуванню інтелігентності, пробудженню творчих здібностей, прагненню до музичного самовираження; розвиває музичні здібності й творчий потенціал; допомагає в розв'язанні проблеми самореалізації та індивідуальної ідентифікації.

Головними цілями музичного виховання дітей молодшого шкільного віку в Німеччині є пробудження музичних здібностей та їх розвиток, сприяння загальному гармонійному розвитку й підготовка до подальшого інструментального чи вокального навчання. Вивчення німецького практичного досвіду в галузі музичного виховання дітей дало змогу виявити в розмаїтті наявних форм і методів залучення дитини до музичного мистецтва, окрім відомих, також і нетрадиційні для вітчизняної

музичної педагогіки види музично-виховної роботи з молодшими школярами: 1) метод акустичних експериментів із різними матеріалами, слухання, аналіз та імітація голосом чи на інструменті звуків навколишнього світу; 2) гра на створених власноруч елементарних музичних інструментах; 3) метод графічної нотації; 4) широке використання елементів поліестетичного виховання засобами інтеграції різних видів мистецтв у процесі музичної діяльності дитини; 5) гра на електронних клавішних інструментах; б) комбінування групової та парної форм навчання гри на класичному музичному інструменті.

Оригінальну концепцію творчого музичного навчання, що пройшла експериментальну апробацію, запропонували німецькі педагоги-музиканти. Так, Гунтер Оліас вважає, що гуманістична концепція естетичного виховання зумовлює необхідність відбору найсучасніших технічних засобів для розвитку особистості й суспільства. Творчий підхід до музичного виховання, спрямованого на особистісний розвиток учня в середній школі, реалізується через впровадження трьох стадій навчання:

1. Від прослуховування звукозапису до живої музики. Учні отримують музичні враження, слухаючи певні твори. Після кількох прослуховувань вони визначають, які інструменти використовує композитор, коли треба співати заспів, а коли приспів, співають під час звучання твору разом із записом тощо.

2. Від звукового запису до колективної музичної імпровізації. Прослуховування музики поєднується з її аналізом, визначенням образів, їх характеру, графічного зображення, малюнка, визначення ритму та його відтворення за допомогою жестів.

3. Від радіовистав до музики до них. На уроках учням пропонується прослухати радіовиставу й написати до неї музику. Різноманітний музичний матеріал систематизується за принципом «музичного ералашу».

Автори концепції переконані, що її впровадження дасть змогу об'єднати можливості всебічного розвитку особистості, соціального прогресу й культурних традицій.

На думку Магне Еспеланда (Норвегія), у процесі музичного виховання молодших школярів акцент має бути не на створенні музики, як формі творчого самовираження дитини, а на розробці й упровадженні раціональних методів, спрямованих на введення дитини у світ різноманітної музики минулого й сучасності. Метою програми є навчальний процес, який охоплює п'ять різних етапів:

1 етап – ознайомлення учнів із музичним твором. Цей етап відрізняється від традиційного

(на якому слуханню музики передусім ознайомлення з великим теоретичним матеріалом про жанр, стиль, композитора) тим, що ця інформація до прослуховування не важлива і подається після нього, спонукаючи учнів до вільного висловлення власних вражень, суджень;

2 етап – активне сприйняття музики. Основне завдання цього етапу – викликати відповідну реакцію на прослухану музику. Учитель прагне допомогти дитині знайти індивідуальні способи виявлення внутрішнього ставлення до музичного твору через діяльність, яка мала б об'єктивований результат. Цей результат стає предметом обговорення між учнем і вчителем;

3 етап – обробка отриманих результатів шляхом подальшого заглиблення в саму музику й розширення відомостей про неї: розбір форми і стилю твору, більш ґрунтовне знайомство з творчістю композитора. Інший напрям цього етапу пов'язаний із використанням результатів роботи попереднього етапу для проведення занять з інших предметів;

4 етап – оцінка зробленого. Це органічна частина процесу навчання на будь-якому рівні, що передбачає самооцінку;

5 етап – «підсумкове» розуміння музики. Автор проекту зазначає, що результатом розуміння музики є отримання учнем задоволення під час її слухання, усвідомлення її змісту, оцінка художньої цінності та відповідна внутрішня реакція слухача.

У цьому проекті вчителю належить провідна роль – роль дорослої людини, яка вмє вчасно поставити доречне запитання, відрізняється великою спостережливістю, легко взаємодіє з дітьми у процесі вивчення музичного матеріалу, здатна розкривати перед ними зміст твору, давати необхідні пояснення й оцінювати ставлення учнів до музики. Відбір музичного матеріалу для прослуховування за принципами програми не може бути довільним. На початкових етапах це контрастне сполучення звуків, згодом – дуже коротенькі уривки та деякі цілі частини програмної музики, після цього – більш складні твори. Автор проекту «Використання музики» наголошує на тому, що важливого значення у процесі музичного виховання набуває методичне планування.

Б. Кольпарт і П. Вогелезанд (Нідерланди) вказують на те, що в Данії метою музичного виховання є використання музичних знань у повсякденному житті. Традиційне викладання музики ґрунтується на виконанні музичних творів. У школі це означає:

- виконання пісень (створених дітьми або учителем чи почутих із засобів інформації);
- гру на музичних інструментах;
- навчання акомпанементу.

Відповідно до Акта початкової освіти Нідерландів, учні мають навчитися слухати й відтворювати музику. Створення й виконання музичних творів означає, що у школі проводяться експерименти зі звуками, вивчаються їх можливості. Усе робиться дітьми самостійно: імпровізація, композиція, дизайн. В основі проекту поглибленого вивчення музики в початковій школі – принцип інтеграції шкільних предметів та індивідуальний підхід, спрямований на розвиток індивідуальності й активізацію діяльності маленьких колективів. Цей проект передбачає виконання таких завдань:

- удосконалення методичних посібників, у яких розкриваються форма і зміст музичного навчання, спрямованого на розвиток активності та індивідуальності, а також умінь працювати в колективі. Посібники мають бути доступними за змістом і базуватися на елементарних знаннях;

- підготовка педагогічного (дидактичного) опису методів роботи, можливостей диференціації, а також практичне використання методичних матеріалів у процесі навчання дітей 4-12 років;

- забезпечення практичними матеріалами – програмами семінарів, довідковою літературою, системою вправ для учителів початкової школи, консультаціями фахівців-музикантів.

Окреслені завдання реалізуються завдяки регулярній системі музичного навчання, яка охоплює спів, гру на елементарних ритмічних музичних інструментах.

Творчість видатних композиторів ХХ століття, які присвятили своє життя дослідженню природи звуку і шляхів його впливу на людину, розширила уявлення про структуру музичної мови та її взаємодію з органами сприйняття людини. Концепція музичного навчання Сільвії Голдберг де Бернасконі (Аргентина) ґрунтується на вивченні природи звуку як явища, що стимулює діяльність органів чуття і тим самим впливає на здатність виявляти почуття при відтворенні музики. Провідними методичними умовами, які забезпечують успішність цього процесу, авторка визнає:

- перехід до більш заглибленого й загостреного сприйняття кожного звукового об'єкта, усвідомлення його структури та фактури, формотвірних елементів (атаки, повного звучання, динамічних змін тощо), резонансу, якості звучання, а також своєрідності та виразності природи кожного звуку;

- тренування слухового апарату школяра через розвиток здатності вирізняти нові (нетрадиційні для музики) звуки і подавати їх словесний опис;

- удосконалення організації музичних занять шляхом улаштування необхідних умов для слухання, виконання та створення музики;

- стимулювання й розвиток творчої діяльності учнів.

Ці умови Сільвія Голдберг де Бернасконі реалізувала в експериментальному дослідженні з використанням електричних музичних інструментів. Дослідниця з'ясувала: коли дитина вивчає звуки на синтезаторі, вона відкриває для себе певні факти. В основі музичної діяльності учня закладена ідея «знання» звуку й розуміння того, що можна з ним зробити. Працюючи на синтезаторі, учень відтворює, програмує і використовує звуки для створення музики та імпровізації. Він активний і зайнятий самонавчанням; знання здобуває у процесі діяльності, що має визначену ним самим мету. Різновидами діяльності учня на заняттях є такі:

I. Накопичення знань про звуки:

- а) завдяки безпосередньому слуховому сприйняттю;

- б) завдяки аналітичному сприйняттю, зокрема аналізу різниці між звуками за висотою, інтенсивністю, тривалістю і тембром, за походженням (із урахуванням джерела походження звуку, матеріалу, з якого це джерело виготовлене, способу звуковидобування тощо).

II. Спостереження за рухом звуків у часі (осмислення понять тяжіння-розв'язання, тривалість-короткість, регулярність-нерегулярність, розвиток уявлень про темп і ритм).

III. Вправи з організації звукового матеріалу (відбір звуків, їх комбінування, принципи формотворення).

Окрім електронних музичних інструментів, авторка концепції використовувала персональні комп'ютери, а також предмети побуту, що відтворюють звуки (дзвіночки, склянки тощо); природні матеріали (вода, листя тощо); традиційні інструменти; голос людини; магнітофони.

Проаналізувавши концепцію, положення якої розглядалися нами вище, ми дійшли висновку, що в ній втілюються ідеї Ж. Піаже, який наголошував на тому, що процес навчання не повинен відриватися від об'єкта вивчення і має відбуватися як природне спілкування учня з навколишнім середовищем.

Представники музичного факультету університету м. Торонто (послідовники Елліота) метою музичної діяльності учня на уроці музики вважають розвиток творчих здібностей. Професор Патриція Шанд є координатором центру «Створення музики у класі» й одним з авторів програми «Композитор у класі». В основі цієї програми – звукове експериментування, «розкріпачення» слуху, активна участь школярів у творчому музикуванні. Достатньо популярною в Канаді є програма, що базується на ідеї використання комплексного електронного устаткування (клавішний інструмент, синтезатор,

блок звукових ефектів, пульт, дисплей тощо). На думку канадських педагогів-музикантів, істотною перевагою цієї програми є те, що учень одразу може почути й побачити свій твір, дати йому оцінку, а при потребі вдосконалити або переробити його. Для творчого самовираження особистості на уроці музики в цій системі важливим є те, що діти отримують велике задоволення від повної свободи та незалежності в роботі над створенням власної музики.

Йонелла Тафурі (Італія) дійшла науково обґрунтованих висновків про те, що молодший шкільний вік є найбільш чутливим до формування умінь творчо самовиражатися засобами музичного мистецтва. Оптимізація цього процесу зумовлена необхідністю перенесення акцентів із музики на самого учня, який росте й розвивається, на його потреби, пов'язані з діяльністю мислення, емоційною сферою, спілкуванням з оточенням тощо. Надалі в роботі ми спиратимемося на позицію цього науковця, педагога й музиканта, яка переконана, що набуття школярами умінь творчо самовиражатися у процесі музичного виховання повинно виходити не з компонентів музики та розробки вправ для їх засвоєння, а з музичної діяльності, до якої прагне дитина.

Російські представники та послідовники школи Д. Кабалевського, зокрема Л. Горюнова та Л. Школяр [1], так висвітлюють основні ідеї сучасної системи музичного виховання у Росії:

- у програмі «Музика» акценти зміщено в бік виховання не музиканта, а людини;

- музика є джерелом і предметом духовного спілкування;

- процес сприйняття музики є основою будь-якої музичної діяльності, у якій відбувається духовне «освоєння» творів мистецтва, духовних цінностей людства;

- зміст предмета «Музика» є не сумою знань, умінь і навичок. Це живий, складний, постійно змінний художньо-педагогічний процес спільної творчої діяльності учителя й учнів, спрямований на самопізнання та самовираження.

У 1999 р. в Польщі розпочалася глибока й всеосяжна реформа освіти, яка, насамперед, стосувалася загальноосвітньої школи. Сьогодні в початкових (1–3-х) класах основної школи навчання учнів здійснюється на основі інтеграції різних предметів. Наприклад, уроки музики можуть проводитися спільно з вивченням мови, з фізкультурою або малюванням. Із 4-го класу розпочинається так зване блокове навчання, де предмети об'єднані в певні блоки: фізико-математичний, природничо-біологічний, гуманітарний. Викладання всіх навчальних дисциплін відбувається з максимальним використанням міжпредметних зв'язків. Музичне виховання в польській педагогіці розглядається як цілеспрямований,

систематичний розвиток музичної культури та музичних здібностей людини, виховання емоційного сприйняття музики та морально-естетичних почуттів, здатності розуміти та відчувати зміст музичного твору [6]. Музичне виховання у школі, у широкому розумінні цього поняття, охоплює елементи навчання та музичної освіти, їх взаємодія та тісний взаємозв'язок забезпечують всебічний музичний розвиток учнів. Інтеграція змісту навчальних дисциплін у молодших класах передбачає поєднання музики з вивченням мови, з фізкультурою, природознавством і образотворчим мистецтвом.

Музична освіта учнів польських основних шкіл наприкінці ХХ ст. характеризується такими позитивними змінами: зростанням самостійності педагогів у сфері організації та визначення змісту навчально-виховного процесу з цього предмета; зменшенням залежності вчителя від керівних органів освіти; збільшенням видання науково-методичної літератури для вчителів музики; широким застосуванням індивідуалізації навчання та приділенням більшої уваги розвитку творчої активності учнів; широким впровадженням у шкільну практику технічних засобів навчання та комп'ютерів, зростанням їх ролі в музичному вихованні дітей і молоді; посиленням регіональних засобів виховання на уроках музики в усіх класах основної школи; демократизацією навчально-виховного процесу в польських школах.

Отже, проаналізувавши особливості наведених музично-методичних ідей кінця ХХ–початку ХХІ ст., ми дійшли висновку, що їх якісно специфічною рисою є праксеологічна спрямованість, яка виявляється у використанні музики в повсякденному житті, уживанні в музику, навчанні музики з раннього віку, синтезі музичної та інших видів естетичної діяльності, відмови від урочної форми занять, поєднанні різних видів музичної діяльності та творчості, орієнтації на всебічний розвиток особистості у процесі музично-естетичного виховання.

Окреслені шляхи розв'язання проблеми творчого самовираження школяра у процесі музичного виховання, запропоновані світовою теорією і практикою педагогіки музичного мистецтва, дають підстави визнати провідною для системи музичного виховання ХХІ ст. реалізацію праксеологічної ідеї творчого музикування, як вияву специфічної творчої музичної активності.

Проведений контент-аналіз світових музично-методичних ідей кінця ХХ–початку ХХІ ст. дав змогу виокремити такі праксеологічні тенденції розв'язання проблеми творчого самовираження школярів засобами музичного мистецтва:

– обов'язковий цілеспрямований художньо-педагогічний супровід музично-творчого виховання;

– організація таких занять, що забезпечують самовираження дитини без втручання учителя, без його спроб маніпулювати уявою учня, спрямовувати фантазію у певному напрямі за допомогою тих чи інших обмежень;

– організація музично-творчого розвитку, націленого на конструювання учнями музичних п'єс за допомогою широкого кола сучасних технічних засобів (від елементарної

звукозаписувальної апаратури, найпростішого синтезатора до сучасних музично-електронних комплексів).

Розглянуті світові тенденції музичної освіти демонструють педагогічний потенціал, проте для реалізації метазавдань естетичного розвитку учнів необхідна науково-теоретична систематизація світового музично-педагогічного досвіду, його вивчення вітчизняними дослідниками та широка популяризація безпосередньо в навчальному процесі у ЗНЗ.

Список використаних джерел

1. Горюнова Л. В. Певческое музицирование как творческая деятельность на уроке музыки / Л. В. Горюнова // Музыкальное воспитание в школе. — Вып. 8. — М., 1972. — С. 49—59.
2. Сташевська І. О. Провідні тенденції розвитку музично-педагогічної думки в сучасній Німеччині / І. О. Сташевська // Освіта та педагогічна наука. — № 3 (15), 2012. — С. 67—75.
3. Традиции и новаторство в музыкально-эстетическом образовании: материалы Международной конференции «Теория и практика музыкального образования: исторический аспект и современное состояние, перспективы развития» (Москва, 7-11 декабря 1999 г.) / под ред. Е. Д. Критской, Л. В. Школяр. — М.: Флинта, 2000. — 296 с.
4. Україна ХХІ століття. Державна національна програма «Освіта». — К.: Райдуга, 1994. — 61 с.
5. History of the western educational experience. Gerald L. Guter. For information about this book write or call: Waveland Press, Prospect Heights, Illinois, 1997. — 360 p.
6. Wilczkowska A., Wilczkowski E., Swarkowska L. Wychowanie fizyczne w rodzinie dzieci w wieku 3-6 lat // Międzynarodowe konferencja naukowa. Zdrowie: istota, diagnostyka i strategia zdrowotna. Radom, 2001. — S. 522—525.
7. Estelle R. Jorgensen. The art of teaching music / Estelle R. Jorgensen. — Music-Instruction and study, 2008. — 346 p.
8. Huib Schippers. Facing the Music. Shaping Music Education from a Global Perspective. — Oxford, University press, 2010. — 220 p.

Рецензент: Молодиченко В.В. – д.філос.н., професор

Відомості про автора:

Сегеда Наталя Анатоліївна

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького
вул. Леніна, 20, м. Мелітополь,
Запорізька обл., 72312, Україна
doi:10.7905/нвмдпу.v0i11.762

Надійшла до редакції: 07.11.2013 р.

Прийнята до друку: 05.12.2013 р.

References

1. Goriunova L. V. (1972). *Vocal music making as the creative activity at Music lessons*. Music education at school. 8. 49-59. Moscow. [in Russian].
2. Stashevs'ka I. O. (2012). *Major tendencies of development of the music and pedagogical ideas in modern Germany*. Education and pedagogical science.3 (15). 67—75. [in Ukrainian].
3. *Traditions and novelty in the music and aesthetic education: proceedings of the International conference «Theory and practice of music education: historical aspect and contemporary state, prospects of development» (Moscow, 7-11 dekabrya 1999 z.)* (2000). Ed. E. D. Kritskaya, L. V. Shkolyar. Moscow: Flint. [in Russian].
4. *Ukraine in the XXI century. State national programme «Osvita»*. (1994). Kyiv: Rayduga. [in Ukrainian].
5. *History of the western educational experience*. (1997). Gerald L. Guter. For information about this book write or call: Waveland Press, Prospect Heights, Illinois. [in English].
6. Wilczkowska A., Wilczkowski E., Swarkowska L. (2001). *Wychowanie fizyczne w rodzinie dzieci w wieku 3-6 lat*. Międzynarodowe konferencja naukowa. Zdrowie: istota, diagnostyka i strategia zdrowotna. Radom. [in Poland].
7. Estelle R. Jorgensen. (2008). *The art of teaching music*. Music-Instruction and study. [in English].
8. Huib Schippers. (2010). *Facing the Music. Shaping Music Education from a Global Perspective*. Oxford, University press. [in English].